

Larrakoetxea to Shakespeare

(Santi ONAINDIA'k)

Emen daukaguz gizon bi: Shakespeare ta Larrakoe-txea. Bata ingles teatru idazle azkar errimea ta bestea giza-seme argi ta trebe orren teatru-lanak, osorik, euskeraz ipi-ñi dituna: Aita Benito Larrakoetxea, bertoko seme zin-tzoa. Eta besterik bage, sar gaitezan lan-arloan, teatru-egi-llearen gurentasuna ta itzultzaillaren azkartasuna zerbait azaldu ta adierazoaz.

W. SHAKESPEARE

Gizaseme Qrrime baten aurrean gagoz. Amaseigarren gizaldi aren azkenaldirantza ta amazpigarrenaren lenen-go urteetan engelandar andikiak, eta baita erria be, bere erti-lan gain-gaiñeko ta ezin-obeakaz alaitu ta eskolatu zituan Shakespeare'k. Arima-munduak ditun egite ta zergaitien barru-mamiña agiri-agirian jarten dauskuz, iñok ez bezela, samur eta gogor; gauza ezkutuen eta giza-arimaren ikuskizun zabala ondo argi agertzen dauskuz begi au-rrean.

Gaztetxo zala bere berezko senari jarraituz eta teatru-talde bateko egiñik, antzola 3irako idazten asi zan, barruan borborka lez Croian leian askatasuna emonaz. Eta laster, amar bat urteren buruan, jenteak maiteen eben teatru-idazle biurtu jakun. Eguzki barri bat sortu zan .Inglaterra'-ko zeruan, odeiak uxatu ta biotz guztiak gar-erazoz: erre-ge ta erregiña be, lilluraturik, aren antzerkiak ikusten joia-zan. Pizkaka-pizkaka, ederrez eta egiaz orrela dardar-azo eban Londres alde guztia, ogei urtez beintzat. Eta gero ge-rokoak, aren izena bada, gaur be, zabal ta nasai dabilkigu-na da.

Teatrugille auxe dogu, izan be, ortan langillerik gore-nengoa; gerkarrak baiño be pentsamentuz sakonago, ta

nor-izakeraz ugari ta aberatsago. Goethe ta Schiller be, ba-leiteke Lirikuagoak izatea, baiña ez sakonagoek. Bizia-ren ispillu izan bear dau kornediak, trajedi naiz dramak, onari bere-berea dauan arpegia igarri ta adierazten dakia-na. Antzerkiak, zuzen jokatz,:kotan, bere elburu gurenari dagokionez, giza-bizia antzeztu bear dau bere artu-emon guztietan: munduaren kondaira ta istoria antzeratu bear dau bizi ta egoki. Eta lan au, egia esan, munduko literatu-ran ezta oindiño iñor agertu Shakespeare'k baizen bizi, egoki ta giartsu osotu dauanik. Asko-askoren eritxiz be-rau dogu munduko teatru-idazlerik gorengoena. Miresga-rriak dira aren lanak.

Gaia aukeratzen mutilla dogu Shakespeare. Gai orren inguruan sortutako notin «do pertsonak maixuki mugatu ta bizi-bizi antzera giñak dagoz; ez dira itxura utsak aren iduriak, bakotxak llau bere bizi-moldea; buru bakotxak azkar agertzen dau nor dan egiaz ta biziaz beterik bait da-goz. Aren asmapenak aragitu dauzan pertsonajeak, zer bakotxak bere lekua artzen dau ingurukoakaz nastu ezike-ño era zoragarrian. Eta guzti au errekan beera doan ura-ren antzera, ez idazlea ez ikuslea, igartzeke.

Notin edo pertsonaje onei gagokiezala, onela idazten dausku Larrakoetxea'k berak: «Eladetar eta Erromarren olerkietatik biztu izango jakon, Shakespeare'ri ederrerako goze-egarri ase-eziña ta ludi au ederrez beteago egiteko gogo bizia. Amaikatxo irudi notin itzalezko ederto antzez-tu izan dauskuz gure olerkariak. Urteak dira au il zala, baiña onek antze tuko irudi-notiñok ez dñr ilgo gizadiak ludi onetan diraeño. Notiñok ez dira zartzen, beti diraeue gordin, gizonen seme-alabak belaunik belaun legetxe. Sha-kespeare'k il-ezin eta zar-ezin sortu ebazan-eta».

Eta izkera? Guri, barria dau, gatz-ozpiñez pikortua. Berezko jario oparo onen ostan, or datorkigu bere antze edo arte taiuketa gorengoena. Antzerkiak eder, oso ta ga-noraz, egiten ez dau oraindik parekorik izan. Shakespea-re'n lan bakotxa, bete osoa dogu: norki bakotxak lan guz-tia, era ta modu erabatekoan, azkeneraiño eroanik.

ZEANURI'KO PLAZAN: AITA SANTI ONAINDIA BERBAZ.

Labur esanda, arek osoturiko teatru aberatsak, indar berebizikoa dau. Giza barrua lau ertzetatik ezagutu eban; aren antzez-notiñak, giza-berbak eta esaerak ain ederto mainduz gaiñera, ikur eta giburu egiñak geratu jakuz: Hamlet'ek, esaterako, dudamuc'.a esan nai dau; Macbeth'ek, gora-naia; Otel'ek, barruko kezka; Erromi ta Yulitxu'k, maitasuna; Shyloch'e , zikoizkeraria.

AITA BEDITA LARRAKOETXEA

Eta Ian eder oso onen itzultzaile, edo Ian aundi, oparotsu au euskeraz ipiñi dauskuna Aita Larrakoetxea dogu, emengoxe semea, Zeanuri onetan jaio ta gaur geure artean daukaguna, gizaseme argi ta langillea.

Ez uste itzultze-lana erreza danik. Onako idazle aundi baten lanak batez be euskeratu, bear diranean. Shakespeare'k ingles apartekoa dau, labur, oparo, mamintsua, esaera ederrez josia, eta guzti ori ganoraz euskeraz jartea naitaez aldatz-gorako lana dogu. Eta alan da guzti be Larrakoetxea'k, eragozpen guztiak gainturik, amaira eroan dauan lana. Arrigarria ta guztiz txalagarria burutu dauana. Omenaldi au, auxegaitik bakarrik, ondo merezia daukala deritxat.

Larrakoetxea'k egindako itzulpen-lan aundi, eskerga ta berezi au, bost liburu aunditan argitara emona dogu gaur, Kardaberaz-Bazkunak argitaratua nunbait. Bost liburuok Shakespeare'n lanok dakarrez: I. 1) Ekatxa; 2) Berona'ko Gizazindo bi; 3) Windsor-ko gogaldi oneko emazteak; 4) Neurriri neurri; 5) Okerreko usteetatiko barre-antzerkia; 6) Utsagaitik , utsak ots; 7) Galdurik maitaketa-nekeak, eta 8) Uderdiko gau-ames.—II. 1) Bini-xa'ko salerosla; 2) Zeuk zelan nai; 3) Basatia ezita; 4) Ondo dator azken onik dauan oro; 5) Amabigarren gaua: naiz, zeuk zer gura; 6) Negu-ipuin.—III. 1) Yon Bakaldu-

na; 2) II Errikarta bakaldunaren bizitza ta eriotzea; 3) IV Endika Bakaldunaren lenengo atala; 4) IV Endika bakaldunaren bigarren atala; 5) V Endika bakalduna lenengo zatia; 6) Seigarren Endika bakaldunaren bigarren zatia; 7) Seigarren Endika bakaldunaren irugarren zatia; 8) Irugarren Errikarta Bakaldunaren bizitza ta eritzea, ta 9) Zortzigarren Endika bakalduna.—IV. 1) Erromi ta Yuletxu; 2) Lear errege; 3) Otel, Binixa'ko mairua; 4) Atenai'ko Timon; 5) Macbeth; 6) Hamlet, Danemarka'ko Erresemee; 7) Toril eta Kerside.—V. 1) Kinbelin; 2) Yuli Kaisar; 3) Andoni ta Kelopatere; 4) Koriolan; 5) Tita Andornika; 6) Perikel Tiro'ko errege.

Sail bikain-bikaiña ikusten dogunez. Ogetaamasei anaitzerki, drama ta trajeri guztiz. Au ezta gero autzaren gaberdiko eztula, lan zailla ta gogorra baiño. Zeanuri ontako seme kementsua, alan be, gauza zan ortarako, ta bape nekatu barik azkeneraiño eroan eban. Bostgarren liburuari itzulzailleak egin eutson sarreratxoan, onela diñosku: «Yaletako soñeko lirain, dotore, txairo, orratzetik arakoz jazten dauz Shakespeare'k bere bulko, pentsamentu, biotzaldi ta irudi zoragarri-arrigarriak ingalanderaz. Au onan dala egoki ete zan ba, aren olango lanak euskera baldar-traketsez emotea?» —Olan ba, darrai: «euskera jatorrez, al izan dodanik liraiñen, dotoreen, txair Sen eta txukunenez euskeraztu dot Shakespeare, irakurk.go ta zoragarriago, atseingarriago egiten jakun Shaken eare».

Itzultzaileak din ona egiztatzeko, bere itzulian sa il batzuk irakurriko neuskizuez, baiña luzatu egingo nintzateke geiegi. Gogora daiguri aux: Gorbeia'ra igoteko, bein bidea artu ezker, gorantz egin bear dala, iñoiz be aspertu barik, gaillurrari gaiñak artu-arte. Onelaxe egin izan dau Larrakoetxea'k.

Itzultzaileak diñona egiztatzeko, bere itzulian sa il dira aurretik: nobere izkuntza, guk euskera, ondo jakin eta gero itzuli bear dan izkuntzaren naasmaas eta triki-mailu guztiak ezagutu. Gure gizonak, umetatik eta gero, ondotxo ikasi zituan euskeraren barren-korapilloak, baita Shakespeare'ren izkerak bereak ditun legeak be: izango ebazan ezpairik bage bere buruko miñak aren biurrikeriak euskeraz emoteko; baiña bere trebetasunari esker, aurrez-aurre izan dabezan eragozpen guztiak azpiraturik, biurke-ra oso-oso egin euskun. Euskera ederrez datorkiguz antzerki danak. Iztegi ugaria, esaera apaiñak, euskerak berebrea dauan joskera.

Shakespeare'ren antzerkirik geienak bertsoz dagoz, bertso errez, garbi, ta ariñez egiñak, neurria, etena ta azkena txit arduraz zaindurik egiñak. Larrakoetxea'k itz lauz edo prosaz damoskuz aren lanak; orrek ez dauzo ezeren meriturik kentzen, irakurle geiagorentzat errezago ta askeago egin baiño. Lan eder au bearrezkoa zan gure literaturan. Emen, gaur, guztiok opa genduana egi biurtuta; beraz, gure omenaldirik bero ta bioztiena zor dautsogu Ian orren bikaiñez euskal literatura jantzi ta apaindu dauskun gizaseme zintzo langilleari.

A. ONAINDIA